

Мельник Володимир Семенович,
кандидат медичних наук, доцент,
завідувач кафедри дитячої стоматології,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID ID: 0000-0001-6256-5355
SCOPUS ID: 57203499543
м. Ужгород, Україна

Халак Роман Олегович,
старший викладач кафедри дитячої стоматології,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID ID: 0009-0002-7985-8968
м. Ужгород, Україна

Кий Валентина Михайлівна,
студентка 3 курсу стоматологічного факультету,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID ID: 0009-0001-0565-6725
м. Ужгород, Україна

Онисько Олександра Михайлівна,
студентка 3 курсу стоматологічного факультету,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID ID: 0009-0005-1553-8334
м. Ужгород, Україна

Рівень стоматологічної освіти в студентів різних факультетів університету м. Ужгорода

Дані, отримані в результаті проведеного анкетування студентів, дозволили визначити рівень знань про гігієну ротової порожнини.

Мета дослідження: провести порівняльну оцінку знань про методи профілактики захворювань ротової порожнини в студентів різних факультетів університету м. Ужгорода.

Матеріали та методи. На базі університетської стоматологічної поліклініки Ужгородського національного університету проведено анкетування та стоматологічне обстеження студентів 1-2 курсів стоматологічного та фізичного факультетів Ужгородського національного університету. Загальна кількість обстежених – 220 осіб. Середній вік респондентів становив $19.0 \pm 1,2$ років. Анкета містила запитання щодо основ правильного харчування: кратності прийому їжі на день, вживання солодких продуктів, напоїв, частоти вживання твердих овочів і фруктів. А також були запитання, що стосуються основних правил користування зубною щіткою (ступеня жорсткості щетини, часу, через який проводиться її заміна), визначення рівня знань основних гігієнічних навичок чищення зубів, режиму та часу.

Результати. За даними анкетування, більшість опитаних прислухаються до порад стоматолога та гігієніста, чистять зуби двічі на день, змінюють зубну щітку 3-4 рази на рік та використовують зубну щітку середньої жорсткості (студенти стоматологічного факультету – 92,8; 69,6; 38,4 та 88%, фізичного факультету – 72; 56,8; 40 та 84% відповідно). Користуються додатковими засобами гігієни 52% респондентів-фізиків, використовують додаткові засоби гігієни – 43,2% опитаних студентів-стоматологів. За даними анкетування з'ясувалося, що більшість респондентів чистять зуби двічі на день (студенти-стоматологи – 73,6%, фізики – 56,8%), один раз на день чистять зуби 24% опитаних стоматологів та 40% фізиків, три рази на день чистять зуби 2,4% студентів-стоматологів та 3,2% фізиків. Також 38,4% студентів-стоматологів чистять зуби після сніданку та перед сном, 25,2% – перед сніданком і перед сном, 19,2% – перед сніданком, 6% – після сніданку, 4,8% – три рази на день, 3,2% – перед і після сніданку і 3,2% – тільки перед сном. Серед студентів-фізиків 36% чистять зуби після сніданку та перед сном, 28% – перед сніданком та перед сном, 20% – перед сніданком, 8% – після сніданку, 4% – перед сном та 4% – щоразу після їжі. Більшість опитаних стоматологів (68%) приділяють чищенню зубів 3-4 хвилини, 26% – 1-2 хвилини і 6% – 5-6 хвилин. Більшість респондентів-фізиків (60%) чистять зуби 1-2 хвилини, 36% – 3-4 хвилини і 4% – 5-6 хвилин.

Висновки. Очевидно, що рівень стоматологічного здоров'я безпосередньо залежить від рівня стоматологічної освіти. Існує необхідність більшої поінформованості населення за рахунок засобів освіти (книг, брошур, плакатів, журналів, реклами), проведення санітарно-просвітницької роботи та уроків здоров'я в школах.

Ключові слова: засоби гігієни, опитування, гігієна ротової порожнини, профілактика, рівень гігієни, студенти, анкетування.

Melnyk Volodymyr Semenovich, PhD, Associate Professor, Head of the Department of Children's Dentistry, Uzhhorod National University, ORCID ID: 0000-0001-6256-5355, Uzhhorod, Ukraine

Halak Roman Olegovich, Senior Lecturer of the Department of Pediatric Dentistry, Uzhhorod National University, ORCID ID: 0009-0002-7985-8968, Uzhhorod, Ukraine

Kiy Valentina Mykhaylivna, 3rd year student of the Faculty of Dentistry, Uzhhorod National University, ORCID ID: 0009-0001-0565-6725, Uzhhorod, Ukraine

Level of dental education amongst students of different faculties of Uzhhorod university

The data obtained as a result of the student questionnaire made it possible to determine the level of knowledge about oral hygiene.

The purpose of the study is to conduct a comparative assessment of knowledge about methods of prevention of oral cavity diseases among students of various faculties of the University of Uzhhorod.

Materials and methods. On the basis of the University Dental Polyclinic of the Uzhgorod National University, a questionnaire and dental examination of students of the 1st-2nd years of the stomatological and physical faculties of the Uzhgorod National University was conducted. The total number of those examined was 220 people. The average age of respondents was 19.0 ± 1.2 years. The questionnaire contained questions about the basics of proper nutrition, oral hygiene rules and using a toothbrush. The questionnaire contained questions related to the basics of proper nutrition: frequency of meals per day, consumption of sweet foods, drinks, frequency of consumption of hard vegetables and fruits. Also included were questions related to the basic rules of using a toothbrush (the degree of hardness of the bristles, the time after which it is being replaced), determining the level of knowledge of the basic hygienic skills of brushing teeth, its mode and time.

The results. According to the survey data, the majority of respondents listen to the advice of dentists and hygienists, brush their teeth twice a day, change their toothbrush 3-4 times a year and use a toothbrush of medium hardness (students of the dental faculty – 92.8; 69.6; 38.4 and 88%, physics faculty – 72%, 56.8%, 40% and 84%, respectively). 52% of physics respondents use additional hygiene products, 43.2% of surveyed dental students use additional hygiene products. According to the survey data, it was found that the majority of respondents brush their teeth twice a day (73.6% of dental students, 56.8% of physicists), 24% of interviewed dentists and 40% of physicists brush their teeth once a day, three times a day 2.4% of dental students and 3.2% of physicists brush their teeth daily. Also, 38.4% of dental students brush their teeth after breakfast and before bed, 25.2% – before breakfast and before bed, 19.2% – before breakfast, 6% – after breakfast, 4.8% – three times a day, 3.2% – before and after breakfast and 3.2% – only before bedtime. Among physics students, 36% brush their teeth after breakfast and before bed, 28% – before breakfast and before bed, 20% – before breakfast, 8% – after breakfast, 4% – before bed, and 4% – every time after a meal. The majority of interviewed dentists (68%) spend 3-4 minutes brushing their teeth, 26% – 1-2 minutes, and 6% – 5-6 minutes. The majority of dentist respondents (60%) brush their teeth for 1-2 minutes, 36% – 3-4 minutes, and 4% – 5-6 minutes.

Conclusions. It is obvious that the level of dental health directly depends on the level of dental education. There is a need for greater public awareness through educational tools (books, brochures, posters, magazines, advertisements), sanitary and educational work and health lessons in schools.

Key words: hygiene products, surveys, oral hygiene, prevention, level of hygiene, students, questionnaires.

Вступ. Незважаючи на досягнення сучасної стоматології в галузі профілактики, великий вибір засобів та предметів гігієни ротової порожнини, рівень стоматологічної захворюваності залишається високим [1, 2, 3, 4, 5]. Незадовільна гігієна ротової порожнини пов'язана з багатьма причинами, але перш за все з недостатнім прищепленням у дитинстві навичок санітарно-гігієнічної культури [6, 7]. Ставлення до гігієни ротової порожнини багато в чому визначається і рівнем загальної культури, освіченості, соціальними умовами [8, 9, 10, 11]. Населення орієнтоване на лікування зубів, а не на їхню профілактику, зокрема гігієну порожнини рота.

Мета роботи: провести порівняльну оцінку знань про методи профілактики захворювань ротової порожнини в студентів різних факультетів університету м. Ужгорода.

Матеріали та методи. На базі університетської стоматологічної поліклініки Ужгородського національного університету було проведено опитування та обстеження з визначенням індексів гігієни Green-Wermillion та PMA студентів фізичного та стоматологічного факультетів Ужгородського національного університету. У дослідженні взяли участь студенти 1 та 2 курсів, а саме: фізичного факультету (110 осіб) та стоматологічного (110 осіб). Середній вік респондентів становив $19,0 \pm 1,2$ років.

Анкета містила запитання, що стосуються основ правильного харчування: кратності прийому їжі на день, вживання солодких продуктів, напоїв, частоти вживання твердих овочів і фруктів [12, 13, 14].

Також були внесені запитання, що стосуються основних правил користування зубною щіткою (ступеня жорсткості щетини, часу, через який проводиться її

заміна), визначення рівня знань основних гігієнічних навичок чищення зубів, її режиму та часу.

Ставлення людей до профілактики визначали за допомогою запитань про кратність та причини візиту до стоматолога, а також чи дослухаються опитані до порад стоматолога та гігієніста.

Індекс гігієни Green-Wermillion визначали за стандартною методикою, запропонованою в 1964 р.: з обстеження 6 зубів (1.6, 1.1, 2.6, 3.1 – вестибулярні поверхні, 3.6, 4.6 – язичні). Оцінку зубного нальоту проводили візуально або за допомогою розчину, який фарбує зуби (Шиллера-Писарева).

За допомогою папілярно-маргінально-альвеолярного індексу (РМА) визначали ступінь тяжкості гінгівіту [15].

Результати та їх обговорення. Основним у гігієні ротової порожнини є ставлення людей до профілактики стоматологічних захворювань, зокрема карієсу зубів. У результаті анкетування було виявлено, що більшість опитаних прислухаються до порад стоматолога та гігієніста (серед студентів-стоматологів – 92,8%, фізиків – 72%), іноді дослухаються 7,2% студентів-стоматологів та 28% – фізиків. Необхідно було визначити, як часто студенти відвідують стоматолога (рис. 1).

Одне з важливих запитань стосувалося знань студентів про небезпеку карієсу зубів для їхнього здоров'я. Більшість респондентів дали позитивну відповідь (серед студентів-стоматологів – 95,2%, фізиків – 60%), а в 40% опитаних фізиків та 4,8% опитаних студентів-стоматологів – негативну (рис. 2).

Існують різні методики чищення зубів, але їх поєднують стандарти, що включають чищення зубів двічі на день (вранці після сніданку та ввечері перед сном) та

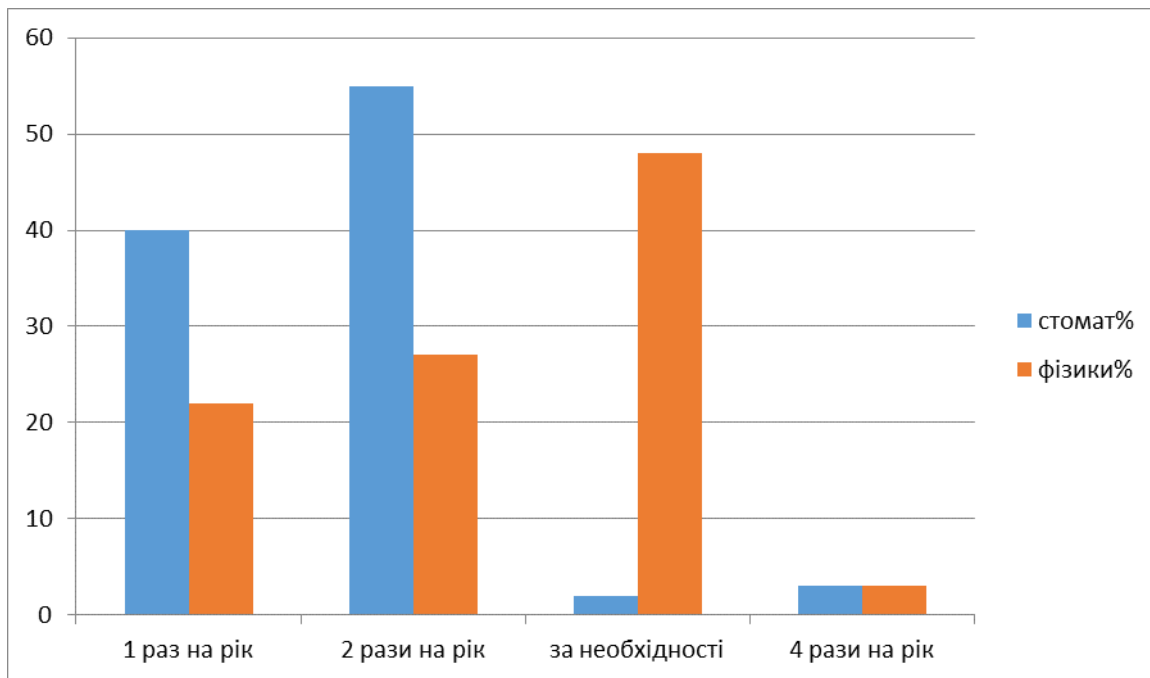

Рис. 1. Результати відповіді на питання «Як часто Ви відвідуєте стоматолога?»

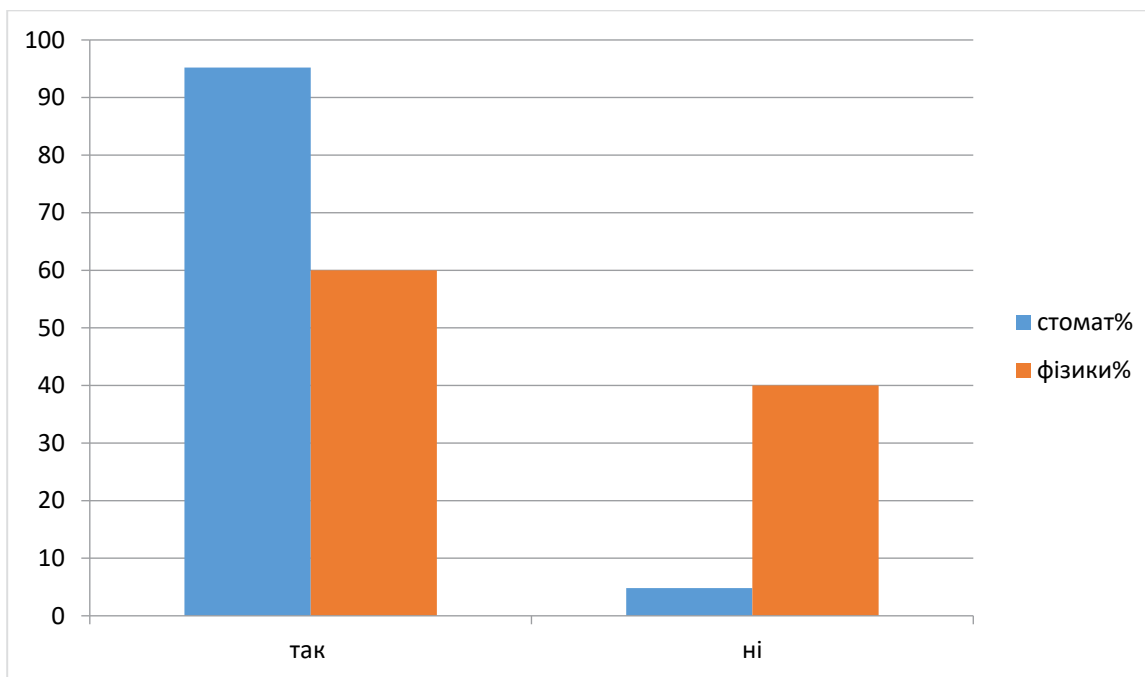

Рис. 2. Результати відповіді на питання «Чи знаєте Ви основні правила чищення зубів?»

його тривалість, що становить 3-4 хвилини. За даними анкетування з'ясувалося, що більшість респондентів чистять зуби двічі на день (студенти-стоматологи – 73,6%, фізики – 56,8%), один раз на день чистять зуби 24% опитаних стоматологів та 40% фізиків, три рази на день чистять зуби 2,4% студентів-стоматологів та 3,2% фізиків. Також 38,4% студентів-стоматологів чистять зуби після сніданку та перед сном, 25,2% – перед сніданком і перед сном, 19,2% – перед сніданком, 6% – після сніданку, 4,8% – три рази на день, 3,2% – перед і після сніданку і 3,2% – тільки перед сном. Серед сту-

дентів фізиків 36% чистять зуби після сніданку та перед сном, 28% – перед сніданком та перед сном, 20% – перед сніданком, 8% – після сніданку, 4% – перед сном та 4% – щоразу після їжі. Більшість опитаних стоматологів (68%) приділяють чищенню зубів 3-4 хвилини, 26% – 1-2 хвилини і 6% – 5-6 хвилин. Більшість респондентів-фізиків (60%) чистять зуби 1-2 хвилини, 36% – 3-4 хвилини і 4% – 5-6 хвилин. Також було поставлене запитання: «Як часто Ви чистите зуби?» (Рис. 3).

Зубна щітка є основним інструментом для видалення нальоту з поверхні зубів та ясен, але при експлу-

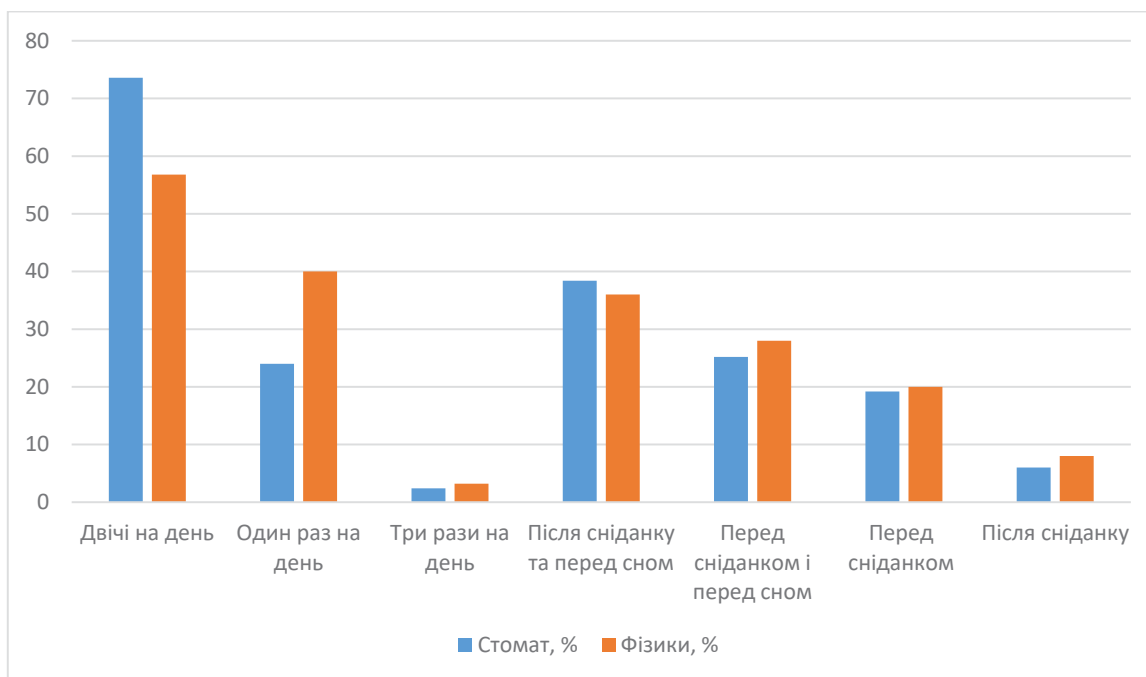

Рис. 3. Результати відповіді на питання «Як часто Ви чистите зуби?»

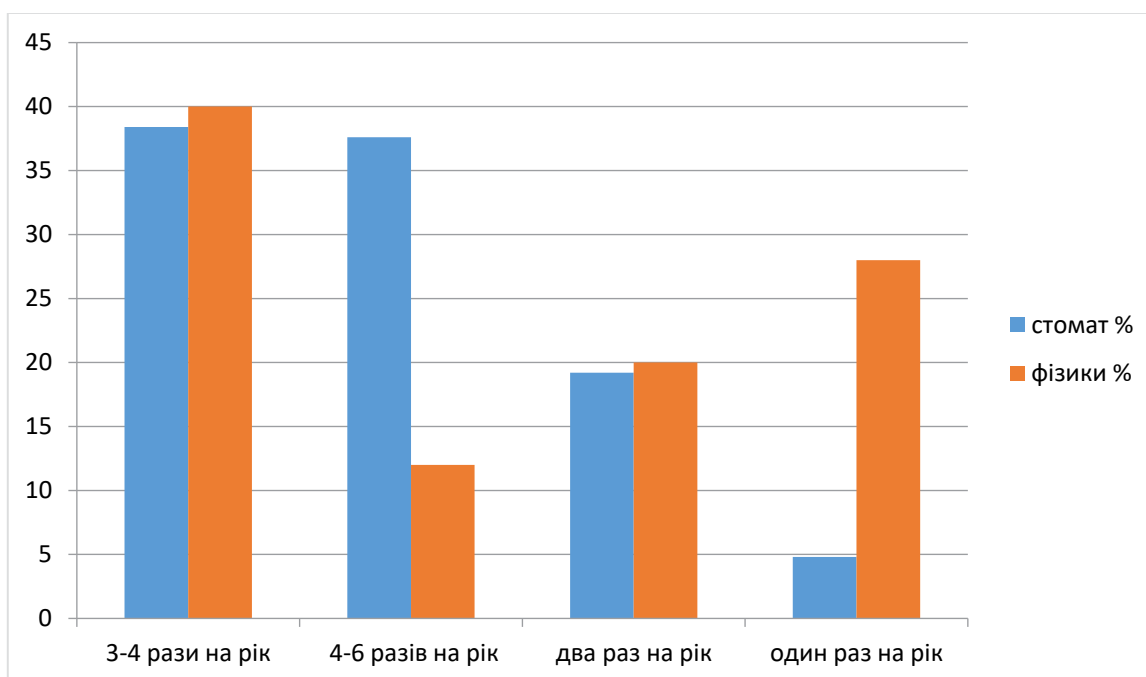

Рис. 4. Результати відповіді на питання «Як часто Ви змінюєте зубну щітку?»

атації її ефективність зменшується. Тому її необхідно міняти щонайменше один раз на три місяці. Більшість опитаних студентів-стоматологів (38,4%) та фізиків (40%) змінюють зубну щітку 3-4 рази на рік, змінюють зубну щітку 4-6 разів на рік 37,6% студентів-стоматологів, фізики – лише 12%, два рази на рік змінюють щітку 19,2% опитаних стоматологів, один раз на рік – 4,8%, серед студентів-фізиків – 20 та 28% відповідно. За даними анкетування виявлено, що 84% студентів-фізиків використовують зубну щітку середньої жорсткості, 8% – м'яку, 4% – дуже м'яку та 4% – жорстку. Серед сту-

дентів-стоматологів 88% використовують зубну щітку середньої жорсткості, 4,8% – м'яку та 7,2% – жорстку. Також необхідно було визначити, якими зубними щітками користуються респонденти.

На сьогоднішній день ринок зубних паст величезний і людині досить-таки легко знайти зубну пасту будь-якого виробника. Багато людей використовують відразу кілька паст різних виробників, але є такі, хто віддає перевагу тільки одному. Анкета містила запитання щодо виробників паст, якими користуються опитані, але не більше трьох. Більше половини студентів-

фізиків (60%) використовують пасти фірми Colgate, 24% – Splat, 20% – Blend-a-Med. Серед студентів-стоматологів більшість (33,6%) віддають перевагу зубним пастам фірми Splat, 28,8% – Colgate, 20,4% – R. O. C. S, 18% – Blend-a-Med, що підтверджується в дослідженнях [4, 5].

На даний момент зубні пасти є найбільш популярним засобом гігієни порожнини рота, але необхідно також знати, як користуватися додатковими засобами та предметами гігієни порожнини рота, оскільки використання тільки зубних паст не завжди сприяє підтримці гігієнічного стану ротової порожнини на належному рівні. У результаті анкетування з'ясувалося, що більшість респондентів-фізиків (52%) не користуються додатковими засобами гігієни, 32% – рідко, лише 16% використовують, але тільки ополіскувачі. У стоматологів ситуація повністю протилежна: 43,2% використовують додаткові засоби гігієни (10,8% – ополіскувачі, 14,4% – флоси, 15,6% – ополіскувачі та флоси, 2,4% – ополіскувачі, ірригатори та флоси), 36,4% – рідко та 20,4% – не використовують. Було поставлене запитання: «Чи використовуєте Ви жувальну гумку?» (Рис. 5).

Одним з основних факторів, що впливають на виникнення карієсу, є наявність у їжі великої кількості легкозасвоюваних вуглеводів. Тому правильне харчування (зменшення кількості вуглеводів, уживання овочів та фруктів) сприяє профілактиці карієсу. Одним з основних джерел легкозасвоюваних вуглеводів є солодкі газовані напої. Більшість опитаних обох факультетів іноді вживають напої: стоматологи – 66,4%, фізики – 52%, не вживають зовсім стоматологи і фізики – 24%, практично постійно використовують 9,6% студентів-стоматологів і 24% фізиків. Як з'ясувалося, більшість опитаних уживають солодкі продукти протягом дня практично постійно (47,2% у стоматологів і 36% у фізиків). Уранці вживають солодкі продукти 6% сту-

дентів-стоматологів та 8% фізиків, удень – 24% студентів-стоматологів та 24% – фізиків, увечері – 4,8% студентів-стоматологів та 12% – фізиків, коли заохочують – 16,8% студентів-стоматологів та 1% – фізиків, не вживають 1,2% студентів-стоматологів та 4% фізиків, що майже збігається з даними, отриманими іншими авторами [6,14]. На запитання: «Чи часто Ви вживаєте в їжу тверді овочі та фрукти?» Серед опитаних стоматологів 49,6% відповіли «так», 43,2% – «іноді», 6% – «практично постійно», 1,2% – «не вживають». Серед респондентів-фізиків 44% іноді вживають тверді овочі та фрукти, 24% вживають, 20% майже завжди їх використовують, 12% не використовують. Необхідно було визначити, скільки разів протягом дня студенти харчуються.

Результати проведеного обстеження показали, що у 53 (48%) студентів-стоматологів індекс гігієни задовільний, у 48 (44%) – добрий і у 9 (8%) – поганий. Серед студентів-фізиків 48 (44%) мають задовільний показник гігієни, 40 (36%) – поганий, 22 (20%) – хороший.

З'ясувалося, що в 75 (68%) студентів-стоматологів гінгівіт відсутній, у 31 (28%) – легкий ступінь тяжкості, у 4 (4%) – середній. Серед респондентів-фізиків у 44 (40%) осіб гінгівіт не виявлено, у 40 (36%) – легкий ступінь тяжкості, у 20 (18%) – середній, у 7 (6%) – тяжкий.

У результаті проведеного дослідження ми виявили, що більшість студентів прислухаються до порад стоматологів, проте студенти-стоматологи частіше проходять профілактичні огляди, що пов'язано з їхньою поінформованістю щодо необхідності таких оглядів. Результати нашого дослідження майже збігаються з даними, отриманими іншими авторами [12, 13].

Також ми з'ясували, що опитані знають основні правила чищення зубів та користування зубною щіт-

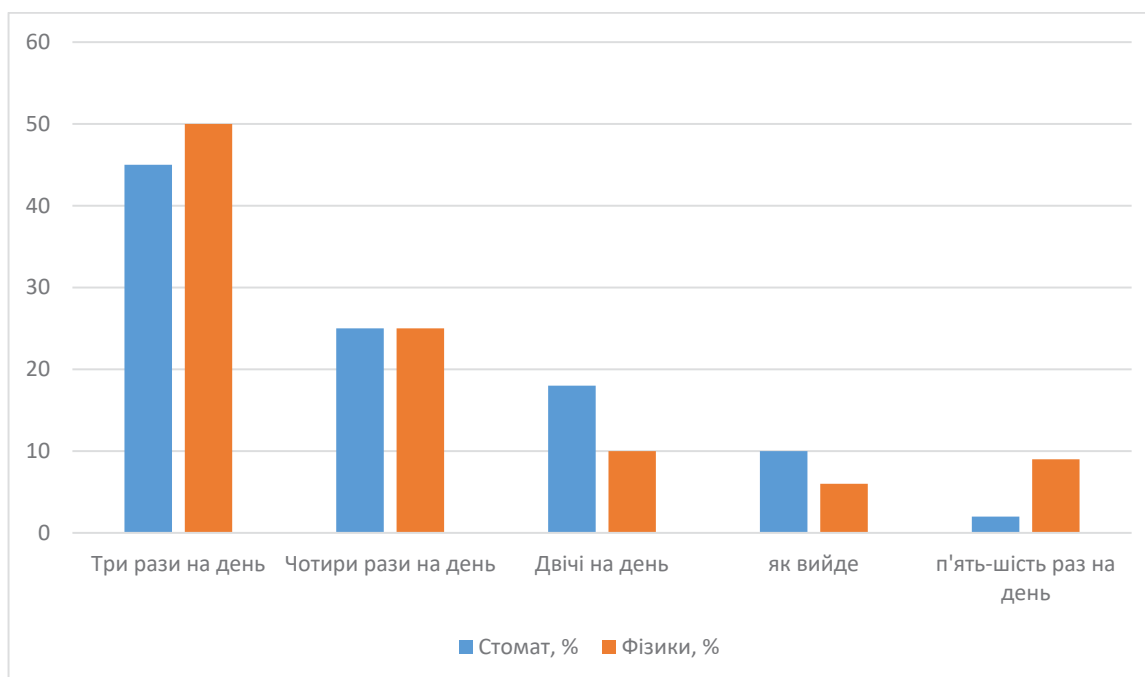

Рис. 5. Результати відповіді на питання «Чи використовуєте Ви жувальну гумку і як часто?»

кою, хоча тільки студенти-стоматологи поєднують застосування стандартної та електричної зубних щіток. Згідно з результатами визначення гігієнічного індексу з Green–Wermillion, на практиці ці знання студентів-фізики застосовують гірше: якість індивідуальної гігієни в студентів-стоматологів вища, ніж у фізиків. Цікавим було дізнатися, що половина опитаних фізиків не користується додатковими засобами гігієни, тоді як майже половина студентів-стоматологів їх застосовує. Серед студентів обох факультетів більшість при виборі зубної пасти віддають перевагу тим, які найчастіше продають або рекламують, але ця проблема не тільки в Ужгороді.

Культура харчування в студентів обох факультетів перебуває на поганому рівні. Як з'ясувалося, студенти у надмірній кількості вживають газовані напої та вуглеводну їжу, що змінює біохімічні показники слини протягом тривалого часу, що впливає на карієсогенну ситуацію.

Після визначення індексу РМА було виявлено наявність гінгівіту у 32% студентів-стоматологів та у 60% студентів-фізиків, що також пов'язано з різницею, як індивідуальна гігієна порожнини рота.

Висновки. Очевидно, що рівень стоматологічного здоров'я безпосередньо залежить від рівня стоматологічної освіти. У результаті проведеного нами дослідження виявлено, що студенти-стоматологи більшою мірою виконують індивідуальні заходи щодо гігієни ротової порожнини, ніж студенти-фізики. Анкетування дозволило оцінити в студентів знання з питань щодо збереження стоматологічного здоров'я.

Рівень стоматологічної освіти серед студентів-стоматологів вищий, ніж серед студентів-фізиків, і ця різниця досить велика. Це свідчить, що вони мало інформовані з питань профілактики стоматологічних захворювань. Існує необхідність більшої поінформованості населення, проведення санітарно-просвітницької роботи та уроків здоров'я у школах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдєєв О.В., Бойків А.Б., Древницька Р.О. Сучасні напрямки лікування та профілактики карієсу зубів. *Вісник наукових досліджень*. 2019. № 4. С. 26–32. DOI: <https://doi.org/10.11603/2415-8798.2018.4.9786>. [7].
2. Автомонів М.Ю. Математична обробка та аналіз медико-біологічних даних. 2-ге вид. Київ: Медінформ. 2018. 579 с. [15].
3. Возний О.В., Германчук С.М., Струк В.І., Біда В.І., Погоріла А.В. Стан і перспективи розвитку стоматологічної допомоги населенню України. *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики*. 2019. № 2. С. 228–234. [3].
4. Вороненко Ю.В., Мазур І.П., Павленко О.В. Стоматологічна допомога в Україні: аналіз основних показників діяльності за 2021 рік: довідник. Кропивницький: Поліум; 2022. 76с. ISBN 978-617-8112-10-3. [2].
5. Даниленко А.В. До питання про формування у підлітків мотивації до здорового способу життя. Соціальна робота в громаді: сучасні виклики та перспективи розвитку. Дніпро: ДНУ імені Олеся Гончара. 2023. 288 с. [13].
6. Дудник С.В., Кошеля І.І. Тенденції стану здоров'я населення України. *Україна. Здоров'я нації*. 2016. Т.40. № 4. С. 27–31. [4].
7. Каськова Л.Ф. Профілактика стоматологічних захворювань. Полтава: 2018. 403 с. [10].
8. Мазур І.П., Лехан В.М., Рибачук А.В. Трансформації стоматологічної галузі за період незалежності України та їх вплив на доступність стоматологічної допомоги. *Медичні перспективи*. 2022. Т.27. № 1. С. 184–192. DOI: [org/10.26641/2307-0404.2022.1.254470](https://doi.org/10.26641/2307-0404.2022.1.254470). [1].
9. Педоренко Г.М. Формування навичок здорового способу життя підлітків. Вінниця. 2022. С. 2–17. <https://nenc.gov.ua/education/wp-content/uploads/2022/10/Pedorenko.pdf> [12].
10. Пішковці А.-М.М., Палко А.І., Рогач І.М. Наукове обґрунтування нових підходів до первинної, вторинної та третинної профілактики стоматологічних захворювань населення закарпатської області України. *Здоров'я нації*. 2020. Т.60. № 3. С. 96–100. [8].
11. Попович З.Б., Рожко М.М., Чубій І.З., Кукурудз Н.І. Екологія та стоматологічне здоров'я населення України: причинно-наслідковий зв'язок. *Сучасна стоматологія*. 2022. № 1-2. С. 42–46. doi: 10.33295/1992-576X-2022-1-2-4268. [6].
12. Соколова І. І., Ярошенко О. Г. Профілактика в дитячій стоматології : навч.-метод. посібник для лікарів-інтернів, лікарів-стоматологів та студентів стоматологічного факультету. Харків : ХНМУ. 2019. 84 с. [11].
13. Спіріна Т.П. Формування мотивації до здорового способу життя у підлітків як соціально-педагогічна проблема. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. С. 193–201. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_22%288%29_26 [14].
14. Янчук А.О., Скиба В.Я., Катеринчук І.П. Епідеміологічні дослідження та моніторинг стоматологічної захворюваності у дітей України. *Світ медицини та біології*. 2019. Т.68. № 2. С. 154–158. doi: 10.26724/2079-8334-2019-2-68-154-158. [5].
15. Razmpoosh E, Abdollahi S, Salehi Abargouei A. The Relationship of Nutrition Components and Life Style to Dental Caries. A Review Article. *JNFS*. 2018. Vol.3. № 3. P.167–174. [9].

REFERENCES

1. Avdieiev, O.V., Boikiv, A.B. & Drevnitska, R.O. (2019). Suchasni napriamky likuvannia ta profilaktyky kariiesu zubiv. *Visnyk naukovykh doslidzhen* [Modern directions of treatment and prevention of dental caries]. *Visnyk naukovykh doslidzhen*. 4, 26–32. [In Ukrainian]. [7].
2. Avtomoniv, M. Yu. (2018). Matematychna obrobka ta analiz medyko-biologichnykh danykh [Mathematical processing and analysis of medical and biological data]. Kyiv: Medinform. 579 s. [In Ukrainian]. [15].

-
3. Voznij, O.V., Germanchuk, S.M., Struk, V.I., Bida, V.I. & Pogorila A.V. (2019). Stan i perspektivi rozvritku stomatologichnoyi dopomogi naseleennyu Ukrayini. [The state and prospects for the development of dental care for the population of Ukraine]. *Aktualni pytannya farmaceutychnoyi i medychnoyi nauky ta praktyky*. 2, 228–234. [in Ukrainian]. [3].
 4. Voronenko, Yu.V., Mazur, I.P. & Pavlenko, O.V. (2022). Stomatolohichna dopomoha v Ukraini: analiz osnovnykh pokaznykiv diialnosti za 2021 rik [Dental care in Ukraine: analysis of the main activity indicators for 2021]: dovidnyk. Kropyvnytskyi: Polium. 76 c. ISBN 978-617-8112-10-3 [in Ukrainian]. [2].
 5. Danylenko, A.V. (2023). Do pytannya pro formuvannya u pidlitkiv motyvatsiyi do zdorovoho sposobu zhyttya [To the question of the formation of teenagers' motivation for a healthy lifestyle. In: Sotsial'na robota v hromadi: suchasni vyklyky ta perspektyvy rozvytku]. Dnipro: DNU Olesya Honchara. 288 s. [In Ukrainian]. [13].
 6. Dudnyk, S.V. & Koshelia, I.I. (2016). Tendentsii stanu zdorovia naseleння Ukrainy [Trends in the state of health of the population of Ukraine]. *Zdorovia natsii – The health of the nation*. 40, 27–31. [in Ukrainian]. [4].
 7. Kaskova L.F. (2018). Profilaktyka stomatolohichnykh zakhvoriuvan [Prevention of dental diseases]. Poltava: 403 p. [in Ukrainian]. [10].
 8. Mazur I.P., Lekhan V.M. & Rybachuk A.V. (2022). Transformatsii stomatolohichnoi haluzi za period nezalezhnosti Ukrainy ta yikh vplyv na dostupnist stomatolohichnoi dopomohy [Transformations of the dental industry during the period of independence of Ukraine and their impact on the availability of dental care]. *Medychni perspektyvy – Medical perspectives*. 27(1), 184–192. [in Ukrainian]. doi: [org/10.26641/2307-0404.2022.1.254470](https://doi.org/10.26641/2307-0404.2022.1.254470). [1].
 9. Pedorenko, H.M. (2022). Formuvannya navychok zdorovoho sposobu zhyttya pidlitkiv [Formation of healthy lifestyle skills of teenagers]. P.2–17 [in Ukrainian]. <https://nenc.gov.ua/education/wp-content/uploads/2022/10/Pedorenko.pdf> (in Ukrainian). [12].
 10. Pishkovtsi, A.-M.M., Palko, A.I. & Rohach, I.M. (2020). Naukove obgruntuvannya novykh pidkhodiv do pervynnoi, vtorynnoi ta tretynnoi profilaktyky stomatolohichnykh zakhvoriuvan naseleння Zakarpatskoi oblasti Ukraina [Scientific substantiation of new approaches to primary, secondary and tertiary prevention of dental diseases of the population of Zakarpattia region]. *Zdorovia natsii*. 60(3), 96–100. [in Ukrainian]. [8].
 11. Popovych, Z.B., Rozhko, M.M., Chubii, I.Z. & Kukurudz, N.I. (2022). Ekolohiia ta stomatolohichne zdorovia naseleння Ukrainy: prychnynno-naslidkovyi zviazok [Ecology and dental health of the population of Ukraine: cause and effect relationship]. *Suchasna stomatolohiia*. 1-2, 42–46. [in Ukrainian]. [6].
 12. Sokolova, I. I. & Yaroshenko, O. G. (2019). Profilaktyka v dytiachii stomatolohii : navch.-metod. posibnyk dlia likariv-interniv, likariv-stomatolohiv ta studentiv stomatolohichnoho fakultetu [Prevention in children's dentistry: a teaching and methodical guide for interns, dentists and students of the stomatology faculty]. Kharkiv: KhNMU., 84 p. [in Ukrainian]. [11].
 13. Spirina, T.P. (2012). Formuvannya motyvatsiyi do zdorovoho sposobu zhyttya u pidlitkiv yak sotsial'no-pedahohichna problema [Formation of motivation for a healthy lifestyle in teenagers as a socio-pedagogical problem]. *Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. 193–201. [in Ukrainian]. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_22%288%29_26 [14].
 14. Yanchuk, A.O., Skyba, V.I. & Katerynychuk, I.P. (2019). Epidemiolohichni doslidzhennia ta monitorynh stomatolohichnoi zakhvoriuvanosti u ditei Ukrainy [Epidemiological studies and monitoring of dental morbidity in children of Ukraine]. *Svit medytsyny ta biolohii*. 68(2), 154–158. [in Ukrainian]. [5].
 15. Razmpoosh, E., Abdollahi, S. & Salehi Abargouei, A. (2018). Profilaktyka stomatolohichnykh zakhvoriuvan [The Relationship of Nutrition Components and Life Style to Dental Caries]. A Review Article. *JNFS*. 3(3), P.167–174. [9].